

80-річчя академіка НАН України Д.М. ГРОДЗИНСЬКОГО

5 серпня 2009 року виповнилося 80 років видатному вченому, раднику Президії НАН України, Заслуженому діячеві науки і техніки України, лауреату Державних премій України в галузі науки і техніки, академікові НАН України, доктору біологічних наук, професорові, завідувачу Відділу біофізики та радіобіології ІКБГ НАН України Дмитрові Михайловичу Гродзинському.

Його знають як ученого-енциклопедиста, фізіолога, радіобіолога, еколога, генетика, еволюціоніста. Його наукова полівалентність наповнена глибокою ерудицією, що встигає за стрімким розвитком сучасної науки і часто випереджає прогностичним баченням нових ідей, формуванням несподіваних підходів і оригінальних рішень.

Д.М. Гродзинський народився у Білій Церкві в родині ботаніків, викладачів Білоцерківського сільськогосподарського інституту. Під впливом батьків у нього сформувалася прихильність до рослин, фізики та історії. Дитячі вподобання органічно поєдналися в старші роки, і Дмитро Михайлович отримав подвійну вищу освіту на агрономічному факультеті Білоцерківського сільськогосподарського інституту і механіко-математичному заочному відділенні Московського державного університету ім. М.В. Ломоносова. Далі аспірантура при Інституті фізіології рослин АН УРСР, де Д.М. Гродзин-

ський готує і захищає кандидатську дисертацію, присвячену дії малих доз іонізуючих випромінювань на рослини, згодом організовує Відділ біофізики і радіобіології, яким беззмінно керує до теперішнього часу.

У Відділі під керівництвом Дмитра Михайловича проводилися найрізноманітніші дослідження. Так, займаючись ізотопними дослідженнями метаболізму рослин, він звернув увагу на компартментальність метаболічних фондів і вперше вивчив швидкості оновлення пулів амінокислот, цукрів, фосфорних сполук, ліпідів, деяких ферментів фотосинтетичного циклу. Результати досліджень відображено в його першій монографії, присвяченій використанню методу мічених атомів у фізіології і біохімії рослин.

Як відомий фахівець, Д.М.Гродзинський був запрошений у ФАО ООН в Югославію для допомоги з організації досліджень у науково-дослідних установах і університетах цієї країни.

Великий вплив на наукову діяльність ювіляра справило постійне спілкування з видатними фізіологами і біохіміками рослин — академіком А.Л. Курсановим, чл.-кор. АН СРСР А.А. Нічипоровичем, П.А. Генкелем, А.Г. Лангом, Р.Г. Бутенко, Б.О. Рубіним, В.В. Польовим, Ф.Е. Реймерсом, а також із чл.-кор. АН СРСР О.М. Кузіним,

М.В. Тимофєєвим-Ресовським, Б.М. Тарусовим і багатьма іншими вченими.

У 1974–1985 рр. Д.М. Гродзинський був директором Інституту фізіології рослин АН УРСР. Керівництво інститутом, колектив якого тривалий час потерпав від замаскованого лисенкізму, було нелегким: потрібно було рішуче перебудувувати методологічні основи, саме наукове мислення, щоб наблизитися до сучасного рівня науки. І Д.М. Гродзинський упевнено і вправно реформував заклад. Завдяки новим формам роботи, залученню молоді, провідних зарубіжних учених Інститут став центром проведення всесоюзних конференцій, а його співробітники знаними в країні та за кордоном. Найбільшого прогресу було досягнуто у сфері фотосинтезу (тут позначилася плідна співпраця з чл.-кор. АН УРСР А.С. Оканенко і проф. Л.К. Островською), у розвитку досліджень регуляції ростових процесів (проф. Ф.Л. Калінін), фізіології дії гербіцидів (проф. Ю.Г. Мережинський).

У творчості Д.М. Гродзинського можна виділити кілька етапів. Так, велика робота була виконана у зв'язку з вивченням ролі природної радіоактивності в житті рослин. Підсумком цієї роботи стала монографія "Природна радіоактивність рослин і ґрунтів", де окреслено спектр проблем біогеохімічної долі радіоактивних речовин земної кори. Було встановлено чіткий зв'язок між здатністю рослин накопичувати радіоактивні елементи з сімейств урану-радію, актиноурану і торію і філогенетичним становищем видів. Тоді ж разом зі своїм братом — Андрієм Михайловичем Гродзинським — ювіляр видає «Короткий довідник з фізіології рослин», який став настільною книгою для всіх, кого цікавила фізіологія рослин. У цей же період він досліджує реутилізацію фосфору і сірки, вплив фотосинтезу на надходження мінеральних речовин у рослини, радіопротекторну дію іонів низки металів. Згодом Д.М. Гродзин-

ський звертається до вивчення механізмів репарації ДНК у рослинних клітинах, розкриття закономірностей репопуляції в меристемних тканинах, які зазнали стресового впливу. Унікальний характер мають виконані під керівництвом Дмитра Михайловича дослідження з трансплантації центру спокою кореня в уражені опромінюванням апікальні меристеми кореня.

Велику увагу Д.М. Гродзинський приділяв формуванню нового наукового напрямку — надійності біологічних систем. Він організував і керував Науковою Радою АН СРСР з проблеми надійності. Протягом багатьох років у Чернігові в період весняної повені річки Десни проводили всесоюзні симпозиуми, присвячені різним аспектам біологічної надійності — від механізмів старіння до надійності екосистем. За редакцією ювіляра систематично виходили збірки за матеріалами цих симпозиумів. Надійності рослинних систем була присвячена монографія Д.М. Гродзинського.

Після аварії на ЧАЕС Відділ зосереджується на дослідженні наслідків радіонуклідного забруднення екосистем. У перші дні після катастрофи проводить обстеження територій як у безпосередній близькості до аварійного блоку, так і по всій Україні. Розгорнуто дослідження ранніх і віддалених ефектів хронічного опромінення рослин. Розроблено нові методи оцінювання ризиків, зумовлених радіоактивністю довкілля, випробувано різноманітні прийоми, які змінюють коефіцієнти накопичення радіоактивних речовин рослинами, нові технології використання забруднених радіонуклідами територій. Водночас вивчено кумулятивний ефект опромінення, дію хронічного опромінення на адаптивні процеси, індукцію генетичної нестабільності, роль диплонтного і гаплонтного клітинних доборів у захисті від загрози зростання генетичного вантажу в опроміненіх популяціях.

Д.М. Гродзинський приділяє значну увагу проблемам, пов'язаним із Чорнобильською катастрофою. Він один із перших виступив проти невинуватеної тенденції засекречування відомостей про радіаційну ситуацію, яка змінилася в результаті аварії на ЧАЕС. З 1991 р. очолив Національну комісію з радіаційного захисту при Верховній Раді України, у полі зору якої перебувають усі питання, породжені аварією.

Д.М. Гродзинський незмінно приділяє велику увагу підготовці кадрів фізіологів і радіобіологів рослин. Він створив потужну наукову школу: під його керівництвом підготували і захистили кандидатські дисертації близько 70 молодих фахівців, 12 учених стали докторами наук, з яких 5 завідують кафедрами у вищих навчальних закладах. Д.М. Гродзинський читає різні курси в Київському національному університеті ім. Т.Г. Шевченка, де за його ініціативою створено кафедру радіобіології і впроваджено відповідну спеціалізацію. Він автор підручника «Радіобіологія», співавтором «Біофізики» і «Біоніки». Усього його перу належить понад 750 наукових робіт і 27 монографій.

У 1999 і 2004 рр. Дмитра Михайловича двічі обирали академіком-секретарем Відділення загальної біології НАН України. Він успішно керує розвитком біології, звертаючи особливу увагу на формування нових перспективних наукових напрямів. Проявляє невпинну турботу про вирішен-

ня важливих для країни і подальшого розвитку науки проблем збагачення і стабілізації біорізноманітності, біобезпеки, розвитку нових біотехнологій, генної і клітинної інженерії, оригінальних підходів у класичних ботанічних і зоологічних науках, створення й охорону природних і біосферних заповідників.

Дмитро Михайлович — організатор і керівник Радіобіологічного товариства України, Української Асоціації біологів рослин, член редколегій багатьох наукових журналів.

Стан душі ювіляра в постійному пошуку нових істин не підкоряється часу і не заспокоюється на досягнутому. Думки вченого спрямовані до нового бачення суті біологічних процесів. Сьогодні — це механізми сприйняття рослинами сигналів біотичної і абіотичної природи, нові уявлення про універсальну природу позиційної інформації, створення Міжнародної лабораторії з вивчення мікроеволюційних процесів, які відбуваються в Зоні відчуження ЧАЕС. Не дає спокою вченому і його давня мрія — розкрити регуляторні механізми систем репарації ДНК, пов'язаних із процесами старіння.

Ювіляру властива нев'яуча енергія, доброзичливість, невичерпний інтерес і відданість науці.

Наукова спільнота, учні і друзі щиро вітають Дмитра Михайловича зі славним ювілеєм і бажають йому міцного здоров'я, щастя, нових творчих висот і звершень.

80-річчя

академіка НАН України Ю.В. НАЙДІЧА

6 серпня виповнилося 80 років знаому вченому-матеріалознавцю академікові НАН України Юрію Володимировичу Найдичу.

Ю.В. Найдич народився 1929 р. у Харкові. Вищу освіту здобув у Київському політехнічному інституті, який закінчив у 1953 р. Від 1964 року і до сьогодні він